Table of Contents

Cuprins

Alexandru Lăpuşneanul (1564 - 1569)

de Constantin Negruzzi

Dacă voi nu mă vreţi, eu vă vreu...!

Iacov Eraclid, poreclit Despotul, perise ucis de buzduganul lui Ştefan Tomşa, care acum cîrmuia țara, dar Alexandru Lăpuşneanul, după înfrîngerea sa în două rînduri, de oştile Despotului, fugind la Constantinopol, izbutise a lua oşti turceşti şi se înturna acum sa izgonească pre răpitorul Tomşa şi să-şi ia scaunul, pre care nu l-ar fi perdut, de n-ar fi fost vîndut de boieri. Intrase în Moldavia, întovărăşit de şepte mii spahii şi de vreo trei mii oaste de strînsură. Însă pe lîngă aceste, avea porunci împărăteşti cătră hanul tatarilor Nogai, ca să-i deie oricît ajutor de oaste va cere.

Lăpuşneanul mergea alăturea cu vornicul Bogdan, amîndoi călări pe armasari turceşti şi înarmați din cap pănăîn picioare.

-Ce socoti, Bogdane, zise după puțină tăcere, izbîndi-vom oare?

- Să nu te îndoieşti, măria-ta, răspunse curtezanul, țara geme subt asuprirea Tomşei. Oastea toată se va supune cum i se va făgădui mai mare simbrie. Boierii, cîți i-au mai lăsat vii, numai frica morții îi mai ține, dar cum vor vedea că măria-ta vii cu putere, îndată vor alerga şi-l vor lăsa.

- Să deie Dumnezeu să n-aibi nevoie a face ceea ce au făcut Mircea-vodă la munteni; dar ți-am mai spus, eu îi cunosc pre boierii noştri, căci am trăit cu dînşii.

- Aceasta rămîne la înaltă înțelepciunea măriei-tale.

Vorbind aşa, au ajuns aproape de Tecuci, unde poposiră la o dumbravă.

- Doamne, zise un aprod apropiindu-se, nişte boieri sosind acum cer voie să se înfățişeze la măria-ta.

- Vie, răspunse Alexandru.

Curînd intrară sub cortul unde el şedea încungiurat de boierii şi căpitanii săi, patru boieri, din care doi mai bătrîni, iar doi juni. Aceştii erau vornicul Moțoc, postelnicul Veveriță, spatarul Spancioc şi Stroici.

Apropiindu-se de Alexandru-vodă, se închinară pînă la pămînt, fără a-i săruta poala după obicei.

-Bine-ați venit, boieri! zise acesta silindu-se a zîmbi.

-Să fii mata sănătos, răspunseră boierii.

- Am auzit, urmă Alexandru, de bîntuirile țării şi am venit s-o mîntui; ştiu că țara m-aşteaptă cu bucurie.

- Să nu bănuieşti, măria-ta, zise Moțoc, țara este liniştită şi poate că măria-ta ai auzit lucrurile precum nu sînt; căci aşa este obiceiul norodului nostru, să facă din țînțar armăsar. Pentru aceea obştia ne-au trimis pre noi să-ți spunem că norodul nu te vrea, nici te iubeşte şi m.ta să te întorci înapoi ca.

- Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau, răspunse Lăpuşneanul, a căruia ochi scîntieră ca un fulger, şi dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pre voi şi voi merge ori cu voia, ori fără voia voastră. Să mă-ntorc? Mai degrabă-şi va întoarce Dunărea cursul îndărăpt. A! Nu mă vrea țara? Nu mă vreți voi, cum înțăleg?[1]

- Solului nu i se taie capul, zise Spancioc; noi sîntem datori a-ți spune adevărul. Boierii sînt hotărîți a pribegi la unguri, la leşi şi la munteni, pe unde au toți rude şi prieteni. Vor veni cu oşti streine şi vai de biata țară cînd vom avea războaie între noi şi poate şi măriei-tale nu-i va fi bine, pentru că domnul Tomşa.

-Ticălos nu poate fi acel ce s-au învrednicit a se numi unsul lui Dumnezeu, zise Veveriță.

- Au doar nu sînt şi eu unsul lui Dumnezeu? au doar nu mi-ați jurat şi mie credință, cînd eram numai stolnicul Petre? Nu m-ați ales voi? Cum au fost oblăduirea mea? Ce sînge am vărsat? Care s-au întors de la uşa mea, fără să cîştige dreptate şi mîngîiere? Şi însă, acum nu mă vreți, nu mă iubiți? Ha! ha! ha!

Rîdea; muşchii i se suceau în rîsul acesta şi ochii lui hojma clipeau.

- Cu voia măriei-tale, zise Stroici, vedem că moşia[2] noastră a să cadă de isnoavă în călcarea păgînilor. Cînd astă negură de turci va prăda şi va pustii țara, pe ce vei domni măria-ta?

-Şi cu ce vei sătura lăcomia acestor cete de păgîni ce aduci cu măria-ta? adăogi Spancioc.

- Cu averile voastre, nu cu banii țăranilor pre care-i jupiți voi. Voi mulgeți laptele țării, dar au venit vremea să vă mulg şi eu pre voi. Destul, boieri! Întoarceți-vă şi spuneți celui ce v-au trimis ca să se ferească să nu dau peste el, de nu vrea să fac din ciolanile lui surle şi din pelea lui căptuşeală dobelor mele.

Boierii ieşiră mîhniți; Moțoc rămase.

-Ce-ai rămas? întrebă Lăpuşneanul.

- Doamne! Doamne! zise Moțoc, căzînd în genunchi, nu ne pedepsiți pre noi după fărădelegile naostre! Adă-ți aminte că eşti pămîntean[3], adă-ți aminte de zisa scripturei şi iartă greşiților tăi!

Cruță pre biata țară. Doamne! sloboade oştile aceste de păgîni; vină numai cu cîți moldoveni ai pe lîngă măria-ta şi noi chizeşluim că un fir de păr nu se va clăti din capul înălțimei-tale; şi de-ți vor trebui oşti, ne vom înarma noi cu femei şi copii, vom rădica țara în picioare, vom rădica slugile şi vecinii noştri. Incredi-te în noi!

- Să mă-ncred în voi? zise Lăpuşneanul înțelegînd planul lui. Pesemne gîndeşti că eu ştiu zicătoarea[4] moldovenească: „Lupul părul schimbă, iar năravul ba“? Pesemne nu vă cunosc eu şi pre tine mai vîrtos? Nu ştiu, că fiind mai mare peste oştile mele, cum ai văzut că m-au biruit, m-ai lăsat? Veveriță îmi este vechi duşman, dar încăi niciodată nu s-au ascuns; Spancioc este încă tînăr, în inima lui este iubire de moşie; Îmi place a privi sumeția lui, pre care nu se sileşte a o tăinui. Stroici este un copil, care nu cunoaşte încă pre oameni, nu ştie ce este îmbunarea şi minciuna; lui i se par că toate paserile ce zboară se mănîncă. Dar tu, Moțoace? învechit în zile rele, deprins a te ciocoi la toți domnii, ai vîndut pre Despot, m-ai vîndut şi pre mine, vei vinde şi pre Tomşa; spune-mi, n-aş fi nătărău de frunte, cănd m-aş încrede în tine? Eu te iert însă, c-ai îndrăznit a crede că iar mă vei putea înşela, şi îți făgăduiesc că sabia mea nu se va mînji în sîngele tău; te voi cruța, căci îmi eşti trebuitor, ca să mă uşurezi de blăstemurile norodului. Sînt alți trîntori de care trebuie curățit stupul.

Moțoc îi sărută mîna, asemenea cînelui care, în loc să muşce, linge mîna care-l bate. El era mulțămit de făgăduința ce cîştigase; ştia că Alexandru-vodă a să aibă nevoie de un intrigant precum el. Deputații erau porunciți de Tomşa, ca neputînd înturna pre Lăpuşneanul din cale, să-şi urmeze drumul la Constantinopol, unde, prin jalobe şi dare de bani, să mijlocească mazilia lui. Dar văzînd că el venea cu însuşi învoirea Porții; pe de alta, sfiindu-se a se întoarce fără nici o ispravă la Tomşa cerură voie să rămîie a-l întovărăşi. Acesta era planul lui Moțoc ca să se poată lipi de Lăpuşneanul. Voia li se dete.

Ai să dai samă, doamnă!

Tomşa, nesimțindu-se în stare a se împotrivi, fugise în Valahia şi Lăpuşneanul nu întîlnise nici o împiedicare în drumul său. Norodul pretutindene îl întîmpina cu bucurie şi nădejde, aducîndu-şi aminte de întăia lui domnie, în care el nu avusese vreme a-şi dezvălui urîtul caracter.

Boierii însă tremurau. Ei aveau două mari cuvinte a fi îngrijiți: ştiau că norodul îi urăşte, şi pre domn că nu-i iubeşte.

Îndată ce sosise, Lăpuşneanul porunci să împle cu lemne toate cetățile Moldaviei, afară de Hotin şi le arse, vrînd să strice prin aceasta azilul nemulțămiților, carii de multe ori, subt adăpostul zidurilor acestora, urzeau comploturi şi ațîțau revolte. Ca să sece influința boierilor şi să stîrpească scuiburile feudalității, îi despoia de averi sub feluri de pretexte, lipsindu-i cu chipul acesta de singurul mijloc cu care puteau ademeni şi corumpe pre norod.

Dar nesocotind de ajuns planul acesta, îi omorea din cînd în cînd. La cea mai mică greşeală

dregătorească, la cea mai mică plîngere ce i s-arăta, capul vinovatului se spînzura în poarta curții, cu o țidulă vestitoare greşalei lui, adevărate sau plăsmuite şi el nu apuca să putrezească, cînd alt cap îi lua locul.

Nime nu îndrăznea a grăi împotriva lui, cu cît mai vîrtos a lucra ceva. O gvardie numeroasă de lefecii albanezi, serbi, unguri, izgoniți pentru relele lor fapte, îşi aflaseră scăpare lîngă Alexandru, care, plătindu-i bine, îi avea hărăziți; iar oştile moldovene, sub căpitani creature a lui, le ținea pe margeni; slobozînd însă pre ostaşi pe la casele lor, le mărginise în puțin număr.

Întru o zi el se primbla singur prin sala palatului domnesc. Avusese o lungă vorbă cu Moțoc, care intrase iar în favor şi care ieşea, după ce îi înfățoşăse planul unei nouă contribuții. Se părea neastîmpărat, vorbea singur şi se cunoştea că meditează vreo nouă moarte, vreo nouă daună, cînd o uşă laturalnică deschizîndu-se, lăsă să intre doamna Ruxanda.

La moartea părintelui ei, bunului Petre Rareş, care — zice hronica — cu multă jale şi mîhniciune a tuturor sau îngropat în sf. monastirea Probota, zidită de el, Ruxanda rămăsese în fragedă vîrstă, sub tuturatul a doi frați mai mari, Iliaş şi Ştefan. Iliaş, urmînd în tronul părintelui său, după o scurtă şi desfrînată domnie, se duce la Constantinopol, unde îmbrățoşă mahometismul şi în locul lui se sui pe tron Ştefan. Acesta fu mai rău decît fratele său; începu a sili pre străini şi pre catolici a-şi lepăda relegea, şi multe familii bogate ce se locuiseră în țară pribegiră din pricina aceasta, aducînd sărăcie pămîntului şi cădere negoțului. Boierii care, cei mai mulți, era încuscriți cu polonii şi cu ungurii, se supărară, şi corăspunzîndu-se cu boierii pribegi, hotărîră pieirea lui. Poate ar fi mai întîrziat a-şi pune în lucrare planul, dacă desfrînarea lui nu l-ar fi grăbit. „Nu hălăduia de răul lui nici o jupîneasă, dacă era frumoasă,“, zice hronicarul în naivitatea sa. Într-o zi, cînd se afla la Țuțora, nemaiaşteptînd sosirea boierilor pribegi, boierii ce erau cu dînsul, ca să nu-l scape, au tăiat frînghiile cortului sub carele el şedea şi, dînd năvală, l-au ucis.

Acum numai Ruxanda rămăsese din familia lui Petru Rareş şi pre dînsa boierii ucigaşi o hotărîseră a fi soție un oarecărui numit Jolde, pre care ei îl alesesără de domn. Dar Lăpuşneanul, ales de boierii pribegi, întîmpinînd pre Joldea, îl birui şi prinzîndu-l îi tăie nasul şi-l dete la călugărie; şi ca să tragă inimile norodului în care via încă pomenirea lui Rareş, se însură şi luă el pre fiica lui.

Astfel gingaşa Ruxanda ajunsesă a fi parte biruitorului.

Cînd intră în sală, ea era îmbrăcată cu toată pompa cuvenită unii soții, fiice şi surori de domn.

Peste zobonul[5] de stofă aurită, purta un benişel de felendreş[6] albastru blănit cu samur, a căruia mînice atîrnau dinapoi; era încinsă cu un colan de aur, ce se închia cu mari paftale de matostat, împregiurate cu petre scumpe; iar pe grumazii ei atîrna o salbă de multe şiruri de margaritar. Şlicul de samur, pus cam într-o parte, era împodobit cu un surguci alb şi sprijinit cu o floare mare de smaragde. Părul ei, după moda de atuncea, se împărțea despletit pe umerii şi spatele sale. Figura ei avea acea frumuseță care făcea odinioară vestite pre femeile României şi care se găseşte rar acum, degenerînd cu amestecul națiilor străine. Ea însă era tristă şi tînjitoare, ca floarea espusă arşiții soarelui, ce nu are nimică s-o umbrească. Ea văzuse murind pre părinții săi, privise pre un frate lepădîndu-şi relegea şi pre celălalt ucis; şi mai întîi hotărîtă de obştie a fi soția lui Jolde (pre care nici îl ştia), acum fusese silită de aceeaşi obştie, care dipoza de inima ei făr-a o mai întreba, a da mîna lui Alexandru-vodă, pre care cinstindu-l şi supuindu-i-se ca unui bărbat, ar fi voit să-l iubească, dacă ar fi aflat în el cît de puțină simțire omenească.

Apropiindu-se, se plecă şi-i sărută mîna. Lăpuşneanul o apucă de mijloc, şi rădicînd-o ca pre o pană, o puse pe genunchii săi.

- Ce veste, frumoasa mea doamnă? zise el sărutînd-o pre frunte; ce pricină te face astăzi, cînd nu-i sărbătoare, a-ți lăsa fusele? Cine te-au trezit aşa de dimineață?

- Lacrimilor jupîneselor văduve care se varsă la uşa mea şi care strigă răsplătire la domnul Hristos şi la sfînta născătoare, pentru sîngele care verşi.

Lăpuşneanul, posomorîndu-se, desfăcu braţele; Ruxanda căzu la picioarele lui.

\- O, bunul meu domn! viteazul meu soţ! urmă ea, destul! Ajungă atîta sînge vărsat, atîte văduvii, atîţa sărimani[7] ! Gîndeşte că măria-ta eşti prea puternic şi că nişte săraci boieri nu-ţi pot strica. Ce-ţi lipseşte măriei-tale! N-ai cu nime război; ţara este liniştită şi supusă. Eu, Dumnezeu ştie! cît te iubesc! şi copiii măriei-tale sînt frumoşi şi tineri. Judecă că după viaţă este şi moarte şi că măria-ta eşti muritor şi ai să dai seamă! Pentru că, cu monăstirile nu se răscumpără sîngele, ci mai ales ispiteşti şi înfrunţi pre Dumnezeu, socotind că făcînd biserci îl poţi împăca, şi...

\- Muiere nesocotită! strigă Lăpuşneanul sărind drept în picioare şi mîna lui, prin deprindere, se răzăma pe junghiul[8] din cingătoarea sa; dar îndată, stăpînindu-se, se plecă şi, rădicînd pre Ruxanda de jos:

\- Doamna mea! îi zise, să nu-ţi mai scape din gură astfel de vorbe nebune, că, zău, nu ştiu ce se poate întîmpla. Mulţămeşte sfîntului mare mucenic Dimitrie izvorîtorul de mir, a cărui hram se prăznuieşte la biserica ce noi i-am făcut la Pîngăraţi, că ne-au oprit de a face un păcat, aducîndu-ne aminte că eşti mama copiilor noştri.

\- De aş şti că mă vei şi omorî, nu pot să tac. Ieri, cînd voiam să intru, o jupîneasă cu cinci copii s-au aruncat înaintea rădvanului[9] meu şi m-au oprit arătîndu-mi un cap ţintuit în poartea curţii; „Ai să dai seamă, doamnă! îmi zise, că laşi pre bărbatul tău să ne taie părinţii, bărbaţii şi fraţii. Uită-te, doamnă, acesta-i bărbatul meu, tatăl copiilor acestora, care au rămas săraci! Uită-te!“ şi îmi arăta capul sîngeros şi capul se uita la mine grozav! Ah! Stăpîne! de atunci neîncetat văd capul acela şi mi-e tot frică! Nu pot să mă odihnesc.

-Şi ce vrei? întrebă Lăpuşneanul zîmbind.

\- Vreau să nu mai verşi sînge, să încetezi cu omorul, să nu mai văd capete tăiete, să sare inima din mine.

\- Îţi făgăduiesc că de poimîne nu vei mai vedea, răspunse Alexandru-vodă; şi mîne îţi voi da un leac de frică.

-Cum? ce vrei să zici?

\- Mîne vei vedea. Acum, dragă doamnă, du-te de-ţi vezi copiii şi caută de casă cum se cuvine unei bune gospodine şi pune la cale să ne gătească un ospăţ, căci mîne dau masă mare boierilor.

Doamna Ruxanda ieşi după ce iarăşi îi sărută mîna.

Bărbatul său o pitrecu pînă la uşă.

-Ei! pus-ai toate la cale? întrebă el, viind grabnic cătră armaşul său, care intrase atunce.

\- Tot este gata.

Dar oare vor veni?

\- Vor veni.

Capul lui Moţoc vrem

De cu seară se făcuse de ştire tuturor boierilor să se adune a doua zi, fiind sărbătoare, la mitropolie, unde era să fie şi domnul, ca să asculte liturghia şi apoi să vie să prînzească la curte. Cînd sosi Alexandru-vodă, sfînta slujbă începuse şi boierii erau toţi adunaţi. Împotriva obiceiului său, Lăpuşneanul, în ziua aceea, era îmbrăcat cu toată pompa domnească. Purta corona Paleologilor şi peste dulama poloneză de catifea roşie, avea cabaniţa turcească. Nici o armă nu avea alta decît un mic junghi cu plăselele de aur; iar printre bumbii dulămii se zărea o zea de sîrmă. După ce a ascultat sf. slujbă, s-a coborît din strană, s-a închinat pe la icoane şi, apropiindu-se de racla sf. Ioan cel nou, s-a plecat cu mare smerenie şi a sărutat moaştele sfîntului. Spun că in minutul acela el era foarte galben la faţă şi că racla sfîntului ar fi tresărit. După aceasta, suindu-se iarăşi în strană, se înturnă către boieri şi zise: „Boieri dumneavoastră! De la venirea mea cu a doua domnie şi pînă astăzi, am arătat asprime către mulţi; m-am

arătat cumplit, rău, vărsînd sîngele multora. Unul Dumnezeu ştie de nu mi-a părut rău şi de nu mă căiesc de aceasta; dar dumneavoastră ştiţi că m-a silit numai dorinţa de a vedea contenind gîlcevirile şi vînzările unora şi altora, care ţinteau la răsipa ţării şi la peirea mea. Astăzi sînt altfel trebile. Boierii şi-au venit în cunoştiinţă; au văzut că turma nu poate fi fără păstor, pentru că zice mîntuitorul; „Bate- voi păstorul, şi se vor împrăştia oile“. Boieri dumneavoastră! Să trăim de acum în pace, iubindu-ne ca nişte fraţi, pentru că aceasta este una din cele zece porunci: „Să iubeşti pre aproapele tău ca însuţi pre tine şi să ne iertăm unii pre alţii, pentru că sîntem muritori, rugîndu-ne Domnului nostru Iisus Hristos — îşi făcu cruce — să ne ierte nouă greşalele, precum iertăm şi noi greşiţilor noştri.“. Sfîrşind această deşănţată cuvîntare, merse în mijlocul bisăricii şi, după ce se închină iarăşi, se înturnă spre norod în faţă, în dreapta şi în stînga, zicînd:

-Iertaţi-mă, oameni buni şi boieri dumneavoastră!

- Dumnezeu să te ierte, măria-ta! răspunseră toţi, afară de doi juni ce sta gînditori, răzămaţi de un mormînt lîngă uşă, însă nime nu le-a luat seama. Lăpuşneanul ieşi din biserică, poftind pre boieri să vie ca să ospăteze împreună; şi încălecînd, se înturnă la palat. Toţi se împrăştiară.

-Cum îţi pare? zise unul din boierii care i-am văzut că nu iertase pre Alexandru-vodă.

- Te sfătuiesc să nu te duci astăzi la dînsul la masă, răspunse celălalt; şi se amestecară în norod. Aceşti erau Spancioc şi Stroici. La curte se făcuse mare gătire pentru ospăţul acesta. Vestea se împrăştiase că domnul se împăcase cu boierii şi boierii se bucurau de o schimbare ce le da nădejde că vor putea ocupa iarăşi posturi, ca să adune nouă avuţii din sudoarea ţăranului. Cît pentru norod, el era indiferent; el din împăcarea aceasta nu aştepta vreun bine, nici prepunea vreun rău. Norodul se învoia cu oblăduirea lui Alexandru-vodă; cîrtea numai asupra ministrului său Moţoc, care întrebuinţa creditul ce-l avea la domn, spre împilarea gloatei. Căci, deşi era necontenite jalobele obştiei pentru jăfuirile lui Moţoc, Lăpuşneanul sau nu răspundea, sau nu le asculta. Ceasul prînzului apropiindu-se, boierii începură a veni călări, întovărăşiţi fieştecare de cîte două-trei slugi. Luau seamă însă că curtea era plină de lefecii înarmaţi şi că patru tunuri sta îndreptate spre poartă; dar socoteau că sînt puse pentru a serba, după obicei, ceremonia prin salve. Unii poate că şi prepuneau vreo cursă, dar odată intrînd, nu se mai putea înturna: căci porţile erau străjuite şi păzitorii porunciţi a nu lăsa să iasă nime. Adunîndu-se, boierii, 47 la număr, Lăpuşneanul se puse în capul mesii, avînd în dreapta pre logofătul Trotuşan şi în stînga pre vornicul Moţoc. Începură a zice[10] din surle: şi bucatele se aduseră pe masă. În Moldavia, pe vremea aceea, nu se introdusese încă moda mîncărilor alese. Cel mai mare ospăţ se cuprindea în cîteva feluri de bucate. După borşul polonez, veneau mîncări greceşti ferte cu verdeţuri, care pluteau în unt; apoi pilaful turcesc, şi, în sfîrşit, fripturile cosmopolite. Pînza mesii şi şervetele erau de filaliu[11] ţesute în casă. Tipsiile pe care aduceau bucatele, talgerile şi păharele erau de argint. Pe lîngă părete sta aşezate în rînd mai multe ulcioare pîntecoase, pline de vin de Odobeşti şi de Cotnar şi la spatele fieştecăruia boier dvorea cîte o slugă, care dregea[12]. Toate aceste slugi erau înarmate. În curte, pe lîngă două junci şi patru berbeci fripţi, erau trei poloboace desfundate, pline de vin; slujitorii mîncau şi beau; boierii mîncau şi beau. Acum capetele începuseră a se înfierbînta; vinul îşi făcea lucrare. Boierii închinau şi urau pre domn cu vivate zgomotoase, la care răspundeau lefeciii prin chiote şi tunurile prin bubuit. Acum era aproape a se scula de la masă, cînd Veveriţă ridică paharul şi închinînd zise:

- Să trăieşti întru mulţi ani, măria-ta! să stăpîneşti ţara în pace şi milostivul Dumnezeu să te întărească în gîndul ce ai pus de a nu mai strica pre boieri şi a bîntui norodul. N-apucă să sfîrşească, căci buzduganul armaşului, lovind-l drept în frunte, îl oborî la pămînt.

- A! voi ocărîţi pre domnul vostru! strigă acesta; la ei, flăcăi! În minut, toţi slujitorii de pe la spatele boierilor, scoţînd junghiurile, îi loviră; şi alţi ostaşi, aduşi de căpitanul de lefecii, intrară şi năpustiră cu sabiile în ei. Cît pentru Lăpuşneanul el luasă pre Moţoc de mînă şi se trăsesă lîngă o fereastră deschisă, de unde privea măcelăria ce începuse. El rîdea; iar Moţoc, silindu-se a rîde ca să placă stăpînului, simţea părul zburlindu-i-se pe cap şi dinţii săi clănţănind. Şi cu adevărat era groază a

privi această scenă sîngeroasă. Inchipuiască-şi cineva într-o sală de cinci stînjeni lungă şi de patru lată, o sută şi mai mulţi oameni ucigaşi şi hotărîţi spre ucidere, călăi şi osîndiţi, luptîndu-se, unii cu furia deznădejdei, şi alţii cu aprinderea beţiei. Boierii, neavînd nici o grijă, surprinşi mişăleşte pe din dos, fără arme, cădeau făr-a se mai împotrivi. Cei mai bătrîni mureau făcîndu-şi cruce; mulţi însă din cei mai juni se apărau cu turbare; scaunele, talgerele, tacîmurile mesii se făceau arme în mîna lor; unii, deşi răniţi, se încleştau cu furie de gîtul ucigaşilor şi, nesocotind rănele ce priimeau, îi strîngeau pîn-îi înăduşeau. Dacă vreunul apuca vreo sabie, îşi vindea scump viaţa. Mulţi lefecii periră, dar în sfîrşit nu mai rămasă nici un boier viu. Patruzeci şi şepte de trupuri zăceau pe parchet! În lupta şi trînta aceasta, masa se răsturnase; ulcioarele se spărseseră şi vinul amestecat cu sînge făcuse o baltă pe lespezile salei. Odată cu omorul de sus, începuse uciderea şi în curte. Slugile boierilor, văzîndu-se lovite fără veste de soldaţi, plecară de fugă. Puţini care scăpară cu viaţă, apucînd a sări peste ziduri, dasă larmă pe la casele boierilor; şi invitînd pre alte slugi şi oameni boiereşti, burzuluiseră norodul şi tot oraşul alergase la poarta curţii, pre care începuse a o tăia cu protivire. Gloata se întărîta din mult mai mult. Lăpuşneanul, pre care îl înştiinţase de pornirea norodului, trimise pre armaşul să-i întrebe ce vor şi ce cer? Armaşul ieşi.

- Ei, vornice Moţoace, zise apoi înturnîndu-se spre acesta, spune, n-am făcut bine că m-am mîntuit de răii aceştii şi am scăpat ţara de o aşa rîie?

- Măria-ta, ai urmat cu mare înţelepciune, răspunse mîrşavul curtezan; eu de mult aveam de gînd să sfătuiesc pre m.ta la aceasta, dar văd că înţelepciunea măriei-tale au apucat mai nainte şi ai făcut bine că i-ai tăiat; pentru că. fiindcă. era să. — Văd că armaşul întîrzie, zise Lăpuşneanul curmînd pre Moţoc, care se învălmăşea în vorbă. Îmi vine să poruncesc să deie cu tunurile în prostimea acea. Ha, cum socoti şi dumneata?

- Aşa, aşa, să-i împuşte cu tunurile; nu-i vreo pagubă c-or muri cîteva sute de mojici, de vreme ce au perit atîţa boieri. Da, să-i omare de istov.

- M-aşteptam s-aud asemene răspuns, zise cu oţărîre Lăpuşneanul, dar să vedem întăi ce vror. In vremea aceasta, armaşul se suise pe poarta curţii şi, făcînd semn, strigă:

- Oameni buni! Măria-sa vodă întreabă ce vreţi şi ce ceriţi? si pentru ce aţi venit aşa cu zurba? Prostimea rămasă cu gura căscată. Ea nu se aştepta la asemenea întrebare. Venise fără să ştie pentru ce au venit şi ce vrea. Începu a se strînge în cete, cete, şi a se întreba unii pe alţii ce să ceară. În sfîrşit începură a striga:

-Să micşureze dăjdiile! — Să nu ne zapciască!

- Să nu ne mai împlinească! — Să nu ne mai jăfuiască!

- Am rămas săraci! — N-avem bani! — Ne i-au luat toţi Moţoc! — Moţoc! Moţoc! — El ne beleşte şi ne pradă! — El sfătuieşte pre vodă! Să moară!

- Moţoc să moară! — Capul lui Moţoc vrem! Acest din urmă cuvînt, găsind un eho în toate inimile, fu ca o schinteie electrică. Toate glasurile se făcură un glas şi acest glas striga: „Capul lui Moţoc vrem“.

-Ce cer? întrebă Lăpuşneanul, văzînd pre armaşul intrînd.

-Capul vornicului Moţoc, răspunse.

- Cum? Ce? strigă acesta sărind ca un om ce calcă pe un şărpe; n-ai auzit bine, fîrtate! vrei să şuguieşti, dar nu-i vreme de şagă. Ce vorbe sînt aceste? Ce să facă cu capul meu? îţi spun că eşti surd; n-ai auzit bine!

- Ba foarte bine, zise Alexandru-vodă, ascultă singur. Strigările lor se aud de aici. Într-adevăr, ostaşii nemaiîmpotrivindu-se, norodul începuse a se căţăra pe ziduri, de unde striga în gura mare: „Să ne deie pe Moţoc! Capul lui Moţoc vrem!“

- Oh! păcătosul de mine! strigă ticălosul. Maică preacurată fecioară, nu mă lăsa să mă prăpădesc!. Dar ce le-am făcut oamenilor acestora? Născătoare de Dumnezeu, scapă-mă de primejdia

aceasta şi mă jur să fac o biserică, să postesc cît voi mai ave zile, să ferec cu argint icoana ta cea făcătoare de minuni de la monăstirea Neamţului!. Dar, milostive doamne, nu-i asculta pre nişte proşti, pre nişte mojici. Pune să deie cu tunurile într-înşii. Să moară toţi! Eu sînt boier mare; ei sînt nişte proşti!

- Proşti, dar mulţi, răspunse Lăpuşneanul cu sînge rece; să omor o mulţime de oameni pentru un om, nu ar fi păcat? Judecă dumneata singur. Du-te de mori pentru binele moşiei dumitale, cum ziceai însuţi cînd îmi spuneai că nu mă vrea, nici nu mă iubeşte ţara. Sînt bucuros că-ţi răsplăteşte norodul pentru slujba ce mi-ai făcut, vînzîndu-mi oastea lui Anton Sechele[13] şi mai pe urmă lăsîndu-mă si trecînd în partea Tomşii.

- Oh! nenorocitul de mine! strigă Moţoc smulgîndu-şi barba, căci de pe vorbele tiranului înţelegea că nu mai este scăpare pentru el. Încai lăsaţi-mă să mă duc să-mi pun casa la cale! fie-vă milă de jupîneasa şi de copilaşii mei! lăsaţi-mă să mă spoveduiesc! Şi plîngea, şi ţipa, şi suspina.

- Destul! strigă Lăpuşneanul, nu te mai boci ca o muiere! fii român verde. Ce să te mai spoveduieşti? Ce-i să spui duhovnicului? că eşti un tîlhar şi un vînzător? Asta o ştie toată Moldova. Haide! luaţi-l de-l daţi norodului şi-i spuneţi că acest fel plăteşte Alexandru-vodă celor ce pradă ţara. Îndată armaşul şi căpitanul de lefecii începură a-l tîrî. Ticăitul boier răcnea cît putea, vrînd să se împotrivească; dar ce puteau bătrînile lui mîni împotriva acelor patru braţe zdravane care-l trăgeau! Vrea să se sprijinească în picioare, dar se împedeca de trupurile confraţilor săi şi luneca pe sîngele ce se închegase pe lespezi. În sfîrşit puterile îi slăbiră, şi sateliţii tiranului, ducîndu-l pe poarta curţii mai mult mort decît viu, îl îmbrînciră în mulţime. Ticălosul boier căzu în braţele idrei acestei cu multe capete, care întru o clipală îl făcu bucăţi.

-Iată cum plăteşte Alexandru-vodă la cei ce pradă ţara! ziseră trimişii tiranului.

- Să trăiască măria-sa vodă! răspunse gloata. Şi mulţămindu-se de astă jertfă, se împrăştii. În vreme ce nenorocitul Moţoc perea acest fel, Lăpuşneanul porunci să rădice masa şi să strîngă tacîmurile; apoi pusă să răteze capetele ucişilor şi trupurile le aruncă pe fereastră. După aceea, luînd capetele, le aşăză în mijlocul mesii pe încet şi cu rînduială, puind pe ale celor mai mici boieri dedesubt şi pe a celor mai mari deasupra, după neam şi după ranguri, pînă ce făcu o piramidă de patruzeci şi şepte căpăţîne, vîrful căria se închia prin capul unui logofăt mare. Apoi, spălîndu-se pe mîni, merse la o uşă lăturalnică, trase zăvorul şi drugul de lemn care o închidea şi intră în apartamentul doamnei. De la începutul tragediei acestia, doamna Ruxanda, neştiind nimic de cele ce se petrecea, era îngrijită. Ea nu putea afla pricina zgomotului ce auzise, căci, după obiceiul vremii de atunci, femeile nu ieşeau din apartamentul lor şi slujnicele nu puteau risca în mijlocul unei oştimi ce nu cunoştea ce este disciplina. Una din ele, mai îndrăzneaţă, ieşind, auzise vorbă că este zurba asupra lui vodă şi adusese această veste stăpînei sale. Buna doamnă, temîndu-se de furia norodului, era spăriată, şi cînd a intrat Alexandru, a găsit-o rugîndu-se dinaintea icoanei, avînd copiii pe lîngă dînsa.

-A! strigă ea, slavă Maicei Domnului că te văd! Mi-au fost tare frică.

-Pentru aceea, precum ţi-am făgăduit, ţi-am gătit un leac de frică. Vină cu mine, doamnă.

-Dar ce ţipete, ce strigări se auzeau?

- Nimic. Slujitorii s-au fost luat la sfadă, dar s-au liniştit. Zicînd aceste, luă pre Ruxanda de mînă şi o aduse în sală. Intru vederea grozavii privelişti, ea slobozi un ţipet straşnic şi leşină.

- Femeia tot femeie, zise Lăpuşneanul zîmbind; în loc să se bucure, ea se sparie. Şi luînd-o în braţe, o duse în apartamenturile ei. Apoi înturnîndu-se iarăşi în sală, găsi pre căpitanul de lefecii şi pre armaşul aşteptîndu-1.

- Tu pune să arunce peste zid hoiturile cînilor acestora, iar titvele să le înşire pre zid, zise lefeciului. Iar tu, adresîndu-se către armaş, să-mi pui mîna pe Spancioc şi pe Stroici. Însă Stroici şi Spancioc erau acum aproape de Nistru. Gonaşii îi ajunseră tocmai cînd treceau hotarul:

- Spuneţi celui ce v-au trimis, strigă cătră ei Spancioc, că ne vom vedea pîn-a nu muri!

De mă voi scula, pre mulţi am să popesc şi eu...

Patru ani trecuseră de la scena aceasta, în vremea cărora Alexandru-vodă, credincios făgăduinței ce dase doamnei Ruxandei, nu mai tăiese nici un boier. Dar pentru ca să nu uite dorul lui cel tiranic de a vedea suferiri omeneşti, născoci feluri de schingiuiri.

Scotea ochi, tăia mîni, ciuntea şi seca pe care avea prepus; însă presupusurile lui erau părelnice, căci nime nu mai cuteza a cîrti cît de puțin.

Cu toate aceste, era neliniştit, căci nu putuse pune mîna pe Spancioc şi pe Stroici, care şedeau la Camenință, aşteptînd şi pîndind vreme. Deşi avea doi gineri grafi cu mare influință la Curtea Polonei, era îngrijit de aceşti doi boieri, să nu învite pre poloni, care nu căutau decît pretexte, spre a întra în Moldavia; dar aceşti doi români erau prea buni patrioți ca să nu judece că războiul şi venirea oştilor străine ar fi fost peirea patriei.

Lăpuşneanul le scrisese în mai multe rînduri ca să vie, legîndu-se prin cele mai mari jurăminte că nu le va face nimică, dar ei ştiau cît prețuieşte jurămîntul lui. Ca să-i privigheze mai de aproape, se mută în cetatea Hotinului, pre care o întări mai cu osăbire; însă aici se bolnăvi de lîngoare. Boala făcu răpezi înaintiri şi în curînd tiranul se văzu la uşa mormîntului.

În delirul frigurilor, i se părea că vede toate jertfele cruziei sale, fioroase şi amenințătoare, îngrozindu-l şi chemîndu-l la judecata Dumnezeului dreptății. În deşert se învîrtea în patul durerii, căci nu putea afla ragaz.

Chemînd pe mitropolitul Teofan, pre episcopi şi pre boieri şi spuindu-le că se simte sosit la sfîrşitul vieții, îşi ceru iertare de la toți, umilindu-se; pe urmă îi rugă să le fie milă de fiul său Bogdan, pre care îl lasă moştean scaunului şi să-l ajute căci, fiind în fragedă vîrstă, încungiurat de puternici vrăjmaşi, nu se va pute apăra nici pre sine, nici pre țară, de nu va fi unire între boieri şi de nu vor ave dragoste şi supunere cătră domn.

- Cît pentru mine, urmă a zice, de mă voi şi ridica din boala aceasta, sînt hotărît a mă duce la călugărire în monăstirea Slatina, unde să mă spăsesc, cîte zile îmi va mai lăsa Dumnezeu. Deci, vă rog, părinți arhierei, de mă veți vedea aproape de moarte, să mă tundeți călugăr.

Nu putu vorbi mai mult. Convulsiile îl apucară şi un leşin grozav ca moartea îi îngheță trupul, încît mitropolitul şi episcopii, crezînd că se sfârşeşte, îl călugăriră, puindu-i nume Paisie, dupre numele Petru, ce avea păn-a nu se face domn.

După aceasta, salutînd pre doamna Ruxanda de regentă în vremea minorităței fiului ei, proclamară pre Bogdan de domn. Apoi îndată porniră stafete pe la boierii din țară şi emigrați şi pe la capitanii oştilor.

Abia amurgise cînd Stroici şi Spancioc sosiră.

Descălecînd pe la gazde, alergară cu pripă la cetate. Cetatea era mută şi pustie ca un mormînt de urieş. Nu se auzea deciț murmura valurilor Nistrului, ce izbea regulat stîncoasele ei coaste, sure şi goale şi strigătul monoton a ostaşilor pe lungile lor lance. Suindu-se în palat, îi cuprinse nu puțină mirare neîntîlnind pre nime; în sfîrşit, o slugă le arătă camera bolnavului. Voind să intre, auziră un mare zgomot şi se opriră ca să asculte.

Lăpuşneanul se trezise din letargia sa.

Deschizînd ochii, văzu doi călugări stînd unul la cap şi altul la picioarele sale, neclintiți ca două statuie de bronz; se uită pe dînsul şi se văzu coperit cu o rasă; pe căpătîiul său sta un potcap. Vru să rădice mîna şi se împedecă în nişte metanii de lînă. I se păru că visează şi iarăşi închise ochii; dar redeschizîndu-i peste puțin, văzu aceleşi lucruri, metaniile, potcapul, călugării.

- Cum te mai simți, frate Paisie? îl întrebă unul din monahi, văzîndu-l că nu doarme.

Numele acesta îi aduse aminte de toate cele ce se petrecuseră. Sîngele într-însul începu a ferbe

şi, sculîndu-se pe jumătate:

- Ce pocitănii sînt aceste? strigă. A! voi vă jucați cu mine! Afară, boaite! Ieşiți! că pre toți vă omor! Şi căuta o armă pe lîngă el, dar negăsind decît potcapul îl azvîrli, cu mînie în capul unui călugăr.

Întru auzul strigărilor lui, doamna cu fiul ei, mitropolitul, boierii, slugile întrară toți în odaie.

Chiar atunci cei doi boieri veniseră şi sta ascultînd la uşă.

- A! voi m-ați călugărit, striga Lăpuşneanul cu glas răguşat şi spărios; gîndiți că veți scăpa de mine? Dar să vă iasă din minte! Dumnezeu sau dracul mă va însănătoşa, şi.

- Nenorocite, nu huli! îl curmă mitropolitul; uiți că eşti în ceasul morții! Gîndeşte, păcătosule, că eşti monah; nu mai eşti domn! Gîndeşte că prin hulele şi strigările tale sparii pre astă femeie nevinovată şi pre acest copil în care razemă nădejdea Moldaviei.

- Boaită fățarnică! adăogă bolnavul, zbuciumîndu-se a se scula din pat; tacă-ți gura; că eu, care te-am făcut mitropolit, eu te dezmitropolesc. M-ați popit voi, dar de mă voi îndrepta, pre mulți am să popesc şi eu![14] Iar pre cățeaua asta voi s-o tai în patru bucăți împreună cu țîncul ei, ca să nu mai asculte sfătuirile boaitelor şi a duşmanilor mei. Minte acela ce zice că sînt călugăr! Eu nu sînt călugăr, sînt domn! Sînt Alexandru-vodă!. Săriți, flăcăi! Unde-s voinicii mei?. Dați! dați de tot! Eu vă poruncesc. Ucideți-i pre toți. Nici unul să nu scape... A! mă-năduş! Apă! apă! apă! — şi căzu răsturnat pe spate, hîrcîind de turbare şi de mînie.

Doamna şi mitropolitul ieşiră. La uşă îi întîmpinară Stroici şi Spancioc.

- Doamnă! zise Spancioc apucînd de mînă pe Ruxanda, omul acesta trebuie să moară numaidecît. Iată un praf, pune-1 în băutura lui.

-Otravă! strigă ea, înfiorîndu-se.

- Otravă, urmă Spancioc. De nu va muri îndată omul acesta, viața măriei-tale şi a copilului acestui este în primejdie. Destul a trăit tatăl şi destule a făcut. Moară tatăl ca să scape fiul.

O slugă ieşi.

-Ce este? întrebă doamna.

-Bolnavul s-a trezit şi cere apă şi pre fiul său. Mi-au zis să nu mă duc fără el.

-Oh! vrea să-l omoare, răcni diuoasa mumă, strîngînd cu furie copilul la sîn.

- Nu-i vreme de stat în gînduri, doamnă, adăogi Spancioc. Adă-ți aminte de doamna lui Ştefăniță-vodă[15] şi alege între bărbat şi între fiiu.

-Ce zici, părinte! zise sărmana femeie, întumîndu-se cu ochi lăcrîmători spre mitropolitul.

- Crud şi cumplit este omul acesta, fiica mea; Domnul Dumnezeu să te povățuiască. Iar eu mă duc să gătesc tot pentru purcederea noastră cu noul nostru domn; şi pre cel vechi, Dumnezeu să-l ierte şi să te ierte şi pre tine. Zicînd aceste, cuviosul Teofan se depărtă.

Ruxanda luă un pahar de argint plin de apă, pre care-l aducea sluga; şi apoi, mahinaliceşte şi silită mai mult de boieri, lăsă să cadă otrava în el. Boierii o împinseră în camera bolnavului.

-Ce face? întrebă Spancioc pre Stroici, care crăpase uşa şi se uita.

- Întreabă de fiul său — zice că vrea să-l vadă — cere de băut — doamna tremură — îi dă paharul — nu vre să-l iaie!.

Spancioc sări şi scoase junghiul din cingătoare.

- Ba, îl ia, bea. Să-ți fie de bine, măria-ta!

Ruxanda ieşi tremurîndă şi galbănă şi, răzemîndu-se de părete:

- Voi să dați seamă înaintea lui Dumnezeu, zise suspinînd, că voi m-ați făcut să fac acest păcat.

Mitropolitul veni.

-Sămergem, zise doamnei.

-Dar cine va căuta de nenorocitul acesta?

-Noi, răspunseră boierii.

- Oh! părinte, ce mă făcuşi să fac! zise doamna cătră mitropolitul şi se duse cu el plîngînd.

Amîndoi boierii intrară la bolnav.

Otrava încă nu începuse a-şi face lucrarea. Lăpuşneanul sta întins cu fața în sus, liniştit, dar foarte slab. Cînd întrară boierii, el îi privi îndelung şi necunoscîndu-i, îi întrebă cine sînt şi ce voiesc?

-Eu sînt Stroici, răspunse acesta.

- Şi eu Spancioc, adăogi celalalt; şi aceea ce voim este să te vedem pîn-a nu muri, cum ți-am făgăduit.

-Oh! vrăjmaşii mei! suspină Alexandru.

- Eu sînt Spancioc, urmă acesta, Spancioc pre care ai vrut să-l tai, cînd ai ucis 47 de boieri şi care a scăpat din ghearile tale! Spancioc, a cărui avere ai jăfuit-o, lăsîndu-i femeia şi copiii să cerşătorească pe la uşile creştinilor.

-Ah! ce foc simt că mă arde, strigă bolnavul, apucîndu-se cu mînile de pîntece.

-Zi Acum slobozeşte, căci ai să mori. Otrava lucrează.

- Oh! m-ați otrăvit, nelegiuiților! Doamne! fie-ți milă de sufletul meu! O, ce foc! Unde-i doamna? Unde-i copilul meu?

- S-au dus şi te-au lăsat cu noi.

- S-au dus şi m-au lăsat! m-au lăsat cu voi! Oh! omorîți-mă, să scap de durere! Oh! înjunghe-mă tu, tu eşti mai tînăr, fie-ți milă! scapă-mă de durerile ce mă sfîşie! înjunghe-mă! zise, întumîndu-se spre Stroici.

- Nu-mi voi spurca vitejescul junghi în sîngele cel pîngărit a unui tiran ca tine.

Durerile creşteau. Otrăvitul se zbuciuma în convulsii.

Oh! strigă, îmi arde sufletul! oh! dați-mi apă. dați-mi ceva să beau!

- Iată, zise Stroici, luînd paharul de argint de pe masă; au rămas drojdiile otrăvii. Bea şi te răcoreşte.

- Ba; ba, nu, nu vreu, zise bolnavul strîngînd dinții.

Atunci Stroici îl apucă şi-l ținu neclintit; iar Spancioc, scoțînd cuțitul din teacă, îi descleştă cu vîrful lui dinții şi îi turnă pe gît otrava ce mai era în fundul păharului.

Lăpuşneanul, mugind ca un taur ce vede trunchiul şi securea ce a să-l lovească, voi a se-nturna cu fața spre părete.

- Ce, vrei să nu ne mai vezi? ziseră boierii. Ba, se cade spre osînda ta să ne priveşti; învață a muri, tu care ştiai numai a omorî. Şi apucîndu-l amîndoi, îl țineau nemişcat, uitîndu-se la el cu o bucurie infernală şi mustrîndu-l.

Nenorocitul domn se zvîrcolea în spasmele agoniei; spume făcea la gură; dinții îi scrîşneau şi ochii săi sîngerați se holbaseră; o sudoare înghețată, tristă a morții prevestitoare, ieşea ca nişte nasturi pe obrazul lui. După un chin de jumătate ceas, în sfîrşit, îşi dete duhul în mînile călăilor săi.

Acest fel fu sfîrşitul lui Alexandru Lăpuşneanul, care lăsă o pată de sînge în istoria Moldaviei.

La monastirea Slatina, zidită de el, unde e îngropat, se vede şi astăzi portretul lui şi a familiei sale.

Notele autorului

inapoi<-1 Miron Costin (n.a.)
inapoi<-2 Patria (n.a.)
inapoi<-3 Patriot (n.a.)
inapoi<-4 Proverbul (n.a.)
inapoi<-5 O haină lungă deschisă dinainte (n.a.)
inapoi<-6 Catifea (n.a.)
inapoi<-7 Orfani (n.a.)
inapoi<-8 Un cuţit a căruia mîner se ascundea în teacă şi care slujea spre înjunghierea duşmanului învins. În Franţia se numea misericorde (n.a.)
inapoi<-9 Un fel de caretă aşezată pe dricuri (n.a.)
inapoi<-10 A cînta — cuvînt vechi (n.a.)
inapoi<-11 O ţesătură foarte subţire (n.a.)
inapoi<-12 Turna vin (n.a.)
inapoi<-13 Vestit general ungur (n.a.)
inapoi<-14 Miron Costin (n.a.)
inapoi<-15 Miron Costin (n.a.)